

ІНТЕГРАЛЬНІ КОМПОЗИТНІ ІНДИКАТОРИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У КОРОТКОСТРОКОВОМУ ПЕРІОДІ (квітень 2021 року)

Тренди інтегральних композитних індикаторів динаміки ВВП України демонструють, що у IV кв. 2020 р відбулося сповільнення спадної економічної динаміки, яка тривала з початку 2020 року і була пов'язана із запровадженням жорстких карантинних обмежень для боротьби з розповсюдженням пандемії COVID-19.

На рис. 1 зображено динаміку ВВП та композитних індикаторів як рухоме середнє індексу зміни за 12 місяців з прив'язкою до 2007 р. Динаміка індикаторів показує, що у 2020 р., Україна увійшла у нову кризу під впливом пандемії COVID-19. Перебіг подій 2020 року на тлі розгортання хвилеподібної динаміки епідеміологічної ситуації дає підстави очікувати, що відновлення економіки в 2021 році ймовірно затримається у часі. Запровадження жорстких карантинних обмежень у березні поточного року – як відповідь на третю хвилю розповсюдження пандемії – вимагатиме додаткових бюджетних впливань для протидії негативним наслідкам у частині виконання державою своїх соціальних гарантій та підтримки малого та середнього бізнесу. Тому важливою складовою порядку денного є реалізація антикризових заходів для протидії негативним наслідкам пандемії та відновлення позитивної економічної динаміки.

У зв'язку із пандемією COVID-19 набула широкого розповсюдження дистанційна форма роботи та створення нових робочих місць, тому нами було прийнято рішення включити додатковий компонент розрахунку співпадаючого інтегрального індексу, а саме – відпрацьованого робочого часу штатних працівників.

За результатами розрахунків (див. табл. 1) темпи спадання *співпадаючого інтегрального індикатора* у січні 2021 р. до відповідного періоду попереднього року становили 3,6% (у жовтні, листопаді та грудні 2020 р. темпи зміни становили відповідно: -1,2%, 1,8 та 4,1%). Зазначене

стало результатом спаду промисловості на 4,0% (у жовтні, листопаді та грудні 2020 р. темпи зміни становили відповідно: -4,2%, 0,5 та 5,3%), зростання роздрібного товарообороту лише на 4,9% (хоча у жовтні, листопаді та грудні 2020 р. темпи приросту становили відповідно: 14,0%, 11,2 та 12,3%), водночас спаду сільського господарства на 5,7% (у жовтні, листопаді та грудні 2020 р. темпи зміни становили відповідно: -21,3%, 7,5 та -5,1%), спаду будівництва на 12,9% (у жовтні, листопаді та грудні 2020 р. темпи приросту становили відповідно: 14,5%, 10,9 та 12,5%) і скорочення відпрацьованого робочого часу штатних працівників на 11,8% (у жовтні, листопаді та грудні 2020 р. темпи зміни становили відповідно: -6,6%, -4,1 та 0,7%).

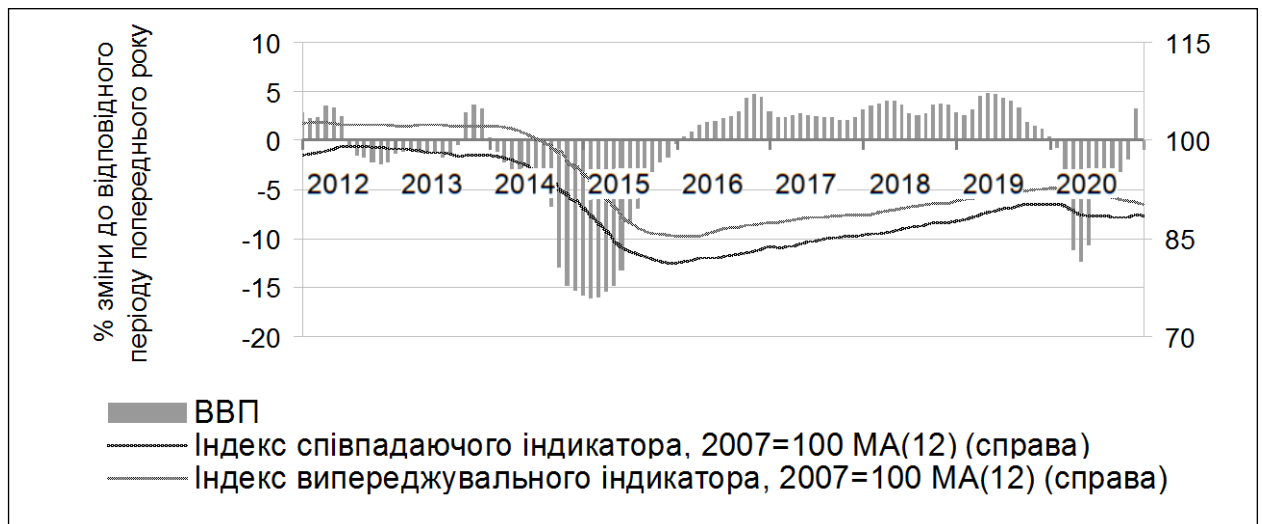

Рис. 1. Індекси ВВП України та його співпадаючого і випереджувального інтегральних індикаторів у 2012M01–2021M01

Джерело: розрахунки відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку Інституту економіки та прогнозування НАН України.

Негативна динаміка складових співпадаючого індексу (крім роздрібного товарообороту) в січні 2021 року пояснюється базою порівняння, що у минулому році до початку пандемії була відносно високою. Вирівнювання ситуації можна було би очікувати в кінці першого кварталу, проте запровадження чергових жорстких карантинних обмежень у березні–квітні впливатиме на сповільнення економічної динаміки, що негативно позначиться на темпах зміни ВВП.

Компоненти співпадаючого інтегрального індикатора розвитку економіки України у 2020–2021 рр.,

% приросту(+)/спаду(-) до відповідного періоду попереднього року

Співпадаючий індекс		Ранг впливу, %	Жовтень	Листопад	Грудень	Січень
		100	-1,2	1,8	4,1	-3,6
Компоненти						
1.	Промислове виробництво	48	-4,2	0,5	5,3	-4,0
2.	Відпрацьований робочий час штатних працівників	18	-6,6	-4,1	0,7	-11,8
3.	Роздрібний товарооборот	17	14,0	11,2	12,3	4,9
4.	Сільське господарство	8	-21,3	7,5	-5,1	-5,7
5.	Будівництво	8	14,5	10,9	12,5	-12,9

Джерело: Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>) та розрахунки відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку Інституту економіки та прогнозування НАН України..

Серед компонентів співпадаючого інтегрального індикатора спадний тренд мають сільське господарство і відпрацьований робочий час штатних працівників. Низькі показники результатів виробництва сільського господарства в кінці та на початку року пов'язані із падінням виробництва – як на підприємствах (-7%), так і в господарствах населення (4,8%). Продовження скорочення відпрацьованих годин є тривожним сигналом, який свідчить про складні трансформації у сфері забезпечення належних умов праці для тих найманих працівників, хто не може працювати дистанційно, або втратив попит на свої товари/послуги в умовах карантину.

Упродовж IV кв. 2020 р. мало місце покращення динаміки складових співпадаючого інтегрального індексу. Найбільш виразно цей процес продемонстрували промисловість, будівництво і торгівля. Так у промисловості відбувся злам негативної тенденції падіння (що мав місце у жовтні), змінившись слабким приростом у листопаді (на 0,5% до відповідного періоду попереднього року) і більш відчутним – у грудні (відповідно – на

5,3%). При цьому темпи зростання торгівлі та будівництва хоч і знизились, проте залишилися на відносно високому рівні, відповідно 14,0 та 14,5% у жовтні та 12,3 та 12,5% у грудні (див. табл. 1).

У перші два місяці 2021 р. не вдалося зберегти позитивну динаміку промислового виробництва – знову було зафіксовано спад: у січні на 4%, у лютому на 4,6% (до відповідного періоду попереднього року). Означене стало результатом спаду добувної промисловості та розроблення кар'єрів у січні на 3,0% і у лютому на 3,9%, а переробної промисловості – відповідно на 6,5% і 6,7%. На противагу цьому спостерігалось зростання постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, відповідно – у січні на 3,2% і лютому на 1,9%. Серед видів переробної промисловості найбільший спад у лютому 2021 р. було зафіксовано: у поліграфічній діяльності, тиражуванні записаної інформації (на 22,9%), виробництві інших транспортних засобів (на 20,8%), у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (на 18,0%), у виробництві одягу (на 17,8%), у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів на (13,1%), у виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування (на 10,9%). Водночас у лютому 2021 р. мало місце відчутне зростання у таких видах переробної діяльності, як: виробництво меблів (на 16,8%), виробництво електричного устаткування (на 15,9%), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (на 13,5%), виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (на 5,3%).

Минулорічне фрагментарне відновлення промислового виробництва не зумовило позитивних структурних змін за основними промисловими групами – мало місце скорочення виробництва інвестиційних товарів. У січні–лютому 2021 р. найбільшого спаду теж зазнало виробництво інвестиційних товарів (на 14,6% до відповідного періоду попереднього року), а виробництво споживчих товарів короткострокового використання й енергії зазнали меншого скорочення, відповідно на 9,7 і 2,2%.

Як видно з табл. 1, попри те, що в останні три місяці 2020 р.

будівництво мало відносно високі темпи зростання (14,5%, 10,9 та 1,5% у жовтні, листопаді і грудні), вже у січні 2021 р. було зафіксовано негативні темпи на рівні мінус 12,9%. Особливо незадовільною залишається розбудова житлового фонду. У грудні 2020 р. та січні 2021 р. житлове будівництво скоротилося, відповідно на 25,0% та на 10,4%.

У кінці 2020 р. торгівля також продемонструвала відносно високі темпи приросту у жовтні, листопаді, грудні (відповідно: 14,0%, 11,2 та 12,3%), а у січні та лютому зберегла позитивну динаміку (відповідно: 4,9% і 6,5%, див. табл. 1). На це вплинуло хоч і уповільнене, але зростання реальної заробітної плати (за 12 місяців 2020 р. індекс реальної заробітної плати становив 107,4% до відповідного періоду попереднього року, в той час як у січні–березні аналогічний показник підвищився до 111,3%). Роздрібну торгівлю підтримали доходи українців від заробітків із-за кордону. Згідно із даними статистики зовнішнього сектора України приватні грошові перекази в Україну за 2020 р. становили 12,1 млрд дол. США¹. За нашими розрахунками на базі зведених національних рахунків за 2020 р. попри запровадження карантинних заходів частка оплати праці, що була отримана за кордоном, становила 17,7% від сумарного значення оплати праці, або 7,8% ВВП.

Із табл. 1 видно, що серед компонентів співпадаючого інтегрального індексу найбільшого спаду зазнало сільське господарство, максимум скорочення обсягів виробництва якого припало на жовтень 2020 р. Незадовільні показники сільського господарства пов'язані зі спадом виробництва рослинництва, яке за підсумками 2020 року скоротилося на 13,9%, у той час як тваринництва – на 2,6%. При цьому більш сильне скорочення у рослинництві відбулося у господарствах підприємств (на 16,5%) та менше – у господарствах населення (на 7,8%).

Формування співпадаючого інтегрального індикатора динаміки ВВП упродовж 2020 р. змінювалося за складовими. Найбільшу волатильність мали

¹. Дані НБУ: Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну у 2020 р. URL : https://bank.gov.ua/files/ES/Travel_q.pdf

сільське господарство, будівництво і роздрібний товарооборот, у той час як промисловість продемонструвала найменшу амплітуду коливань. Так, роздрібний товарооборот і будівництво, які займали на початку 2020 р. перше і друге місця, у червні 2020 р. опинилися на передостанньому й останньому місцях. Разом із тим сільське господарство, яке на початку 2020 р. займало останню позицію за рейтингом складових співпадаючого індикатора, на кінець визначеного періоду посіло перше місце. У період кризових збурень, наслідки яких супроводжуються структурними змінами в економіці, закономірно ведуть до збільшення волатильності чинників формування зазначеного індексу (рис. 2). Із послабленням кризових явищ та посиленням стабілізаційних тенденцій динаміка складових співпадаючого інтегрального індексу має врівноважитися.

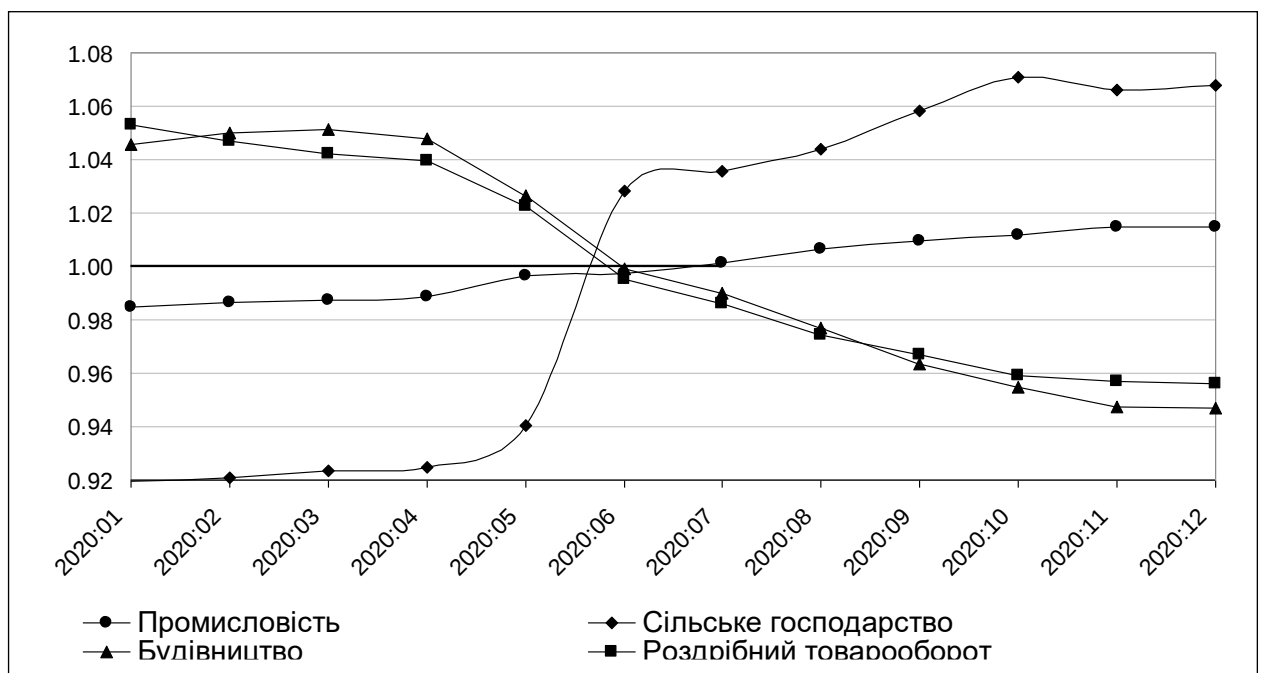

Рис. 2. Зміна складових співпадаючого інтегрального індикатора динаміки ВВП економіки України у 2020M01-2020M12, відхилення питомої ваги складової від середнього значення упродовж визначеного періоду

Джерело: розрахунки відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку Інституту.

Цікавим видається той факт, що торгівля і будівництво, які за підсумками 2020 р продемонстрували тенденцію до відновлення зростання, за рейтингом впливу на співпадаючий індекс перебувають на нижніх позиціях. На противагу цьому сільське господарство, займаючи найвищу позицію за зазначеним рейтингом впливу, скоротилося на 11,5%. Зазначене дає підстави очікувати, що загальний тренд на відновлення економічного зростання в Україні може бути відкладеним далі, ніж це передбачалося раніше.

Темп спаду *випереджувального інтегрального індикатора* динаміки ВВП економіки України у лютому 2021 р. (лаг випередження два місяці) становив 3,3% (див. рис. 1, табл. 2). Упродовж останніх місяців темпи спаду *випереджувального інтегрального індикатора* коливалися від 2,2% у листопаді до 3,9% і 3,5% відповідно у грудні та січні. На формування низхідного тренду індикатора негативно вплинуло: сильне скорочення ВНОК за компонентом нефінансових активів – «машини та обладнання» (на 32,8%, 40,5%, 35,9 і 25,2% (відповідно у червні, липні, серпні та вересні 2020 р., [див. посилання 7](#)), прискорення падіння індексу ділових очікувань (з 9,8% у вересні до 11,9% у грудні 2020 р.), знецінення гривні по відношенню до долара США (на 12,9% у вересні, на 14,2% у жовтні, на 16,2% у листопаді 2020 р. і на 19,3% у грудні 2020 р.), падіння обсягів кредитування (з 0,6% у жовтні до 6,3% у грудні 2020 р.). Разом із тим позитивний вплив зчинило: зниження світової ціни на російський газ (на 6,2% у вересні, на 3,4% у грудні і на 6,0% у листопаді 2020 р.), зростання світової ціни на пшеницю (з 4,1% у липні до 32,8% у жовтні 2020 р.), утримання тенденції до нарощення обсягу вантажних перевезень залізничним транспортом (з 10,5% у серпні до 7,3% у листопаді 2020 р., див. табл. 2).

Позитивні чинники сумарно за рангом впливу становлять 34% (приблизно третину). Тому решта 66% компонентів випереджувального інтегрального індикатора, особливо таких, як падіння індексу ділових очікувань (39%), знецінення гривні (9%) і зменшення обсягів кредитування

(9%), у підсумку чинять більше негативний, аніж позитивний вплив на формування динаміки зазначеного індикатора. Суттєвим негативом є також намічена тенденція до зростання світової ціни на російський газ, яке спостерігалось у лютому 2021 р. (див. табл. 2).

Таблиця 2

Компоненти випереджувального інтегрального індикатора динаміки ВВП економіки України у 2020–2021 рр.,

% приросту/спаду до відповідного періоду попереднього року

Випереджувальний індекс		Ранг впливу, % ²	Листопад	Грудень	Січень	Лютий
		100	-2,2	-3,9	-3,5	-3,3
Компоненти (випередження 2 місяці)			Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1.	Індекс ділових очікувань ³	39 (+55)	-9,8	-10,3	-11,0	-11,9
3.	Офіційний курс гривні до долара США	9 (-13)	12,9	14,2	16,2	19,3
2.	Обсяги кредитування ⁴	9 (+12)	6,9	-0,6	-14,0	-6,3
4.	Світова ціна на російський газ ⁵	5 (-7)	-6,2	-3,4	-6,0	26,8
Компоненти (випередження 3 місяці)			Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад
5.	Вантажні перевезення (залізничним транспортом)	21 (+30)	10,5	-0,8	-0,4	7,3
Компоненти (випередження 4 місяці)			Липень	Серпень	Вересень	Жовтень
6.	Світова ціна на пшеницю ⁶	8 (+12)	4,1	16,6	39,3	32,8
Компоненти (випередження 5 місяців)			Червень	Липень	Серпень	Вересень
7.	ВНОК(машини та обладнання) ⁷	8 (+12)	-32,8	-40,5	-35,9	-25,2

Джерело: Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>), НБУ (<https://bank.gov.ua/>) та розрахунки відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку Інституту.

Порівняння впливу складових співпадаючого і випереджувального інтегральних індексів на зміну ВВП в Україні в короткостроковій перспективі

² У дужках подано питому вагу складових випереджувального інтегрального індикатора у рейтингу з урахуванням знаків.

³ Розраховано шляхом інтерполяції, використовуючи відповідні квартальні дані показника.

⁴ Обсяги кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) резидентам у постійних цінах 2007 р. (дефлятор ІЦІ).

⁵ <https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=russian-natural-gas&months=180>

⁶ <https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=wheat&months=180>

⁷ Розраховано шляхом інтерполяції, використовуючи відповідні квартальні дані показника.

показало, що у січні 2021 р найбільш впливовими чинниками з боку співпадаючого індикатора були компоненти: промислове виробництво (48%), відпрацьований робочий час штатних працівників (18%) і роздрібний товарооборот (17%), а з боку випереджувального індикатора – компоненти: індекс ділових очікувань (39%) і обсяги вантажних перевезень залізничним транспортом (21%, рис. 3).

Рис. 3. Інтегральна оцінка внеску чинників формування ВВП у розрізі співпадаючого і випереджувального інтегральних індикаторів динаміки ВВП економіки України станом на січень 2021 р.

Джерело: розрахунки відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку Інституту.

Позитивні сигнали, які подають сировинні ринки на тлі падіння світової економіки у 2020 р., незважаючи на неоднозначність їхнього впливу на загальноекономічну динаміку України, додають певного оптимізму. Так, намічена у грудні 2020 р. тенденція до зростання світової ціни на російський газ (мінус 7% за рейтингом впливу) негативно позначається на темпах ВВП, у той час як зростання світової ціни на пшеницю (плюс 12% за рейтингом впливу) є позитивним фактором. Позитиву додає також нарощення обсягу вантажних перевезень залізничним транспортом, прискорення роздрібного

товарообороту, будівництва і можливість збільшення обсягів виробництва у промисловості. Разом із тим негативний вплив чинить спад сільського господарства, скорочення відпрацьованого робочого часу штатних працівників, обсягу валового нагромадження основного капіталу за компонентом машини та обладнання, індексу ділових очікувань, обсягів кредитування, а також знецінення національної грошової одиниці.

Руйнівні процеси, пов'язані з розгортанням третьої хвилі пандемії COVID-19 в 2021 р., зростання бюджетних витрат на погашення та обслуговування державного боргу в умовах припинення співпраці з МВФ, зменшення фінансових ресурсів у секторі нефінансових корпорацій зумовлять дефіцит ресурсів для капітальних інвестицій, що негативно вплине на динаміку ВВП не тільки у 2021 р., а із великою вірогідністю – й у більш віддаленій перспективі.

У разі відсутності непередбачуваних шокових впливів та збереження означених тенденцій можна очікувати, що темпи спаду ВВП в Україні у I кв. очікуються на рівні 1,3% (рис. 4). У разі посилення впливу негативних внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на економіку України річні темпи спаду ВВП в 2021 р. можуть бути вищими.

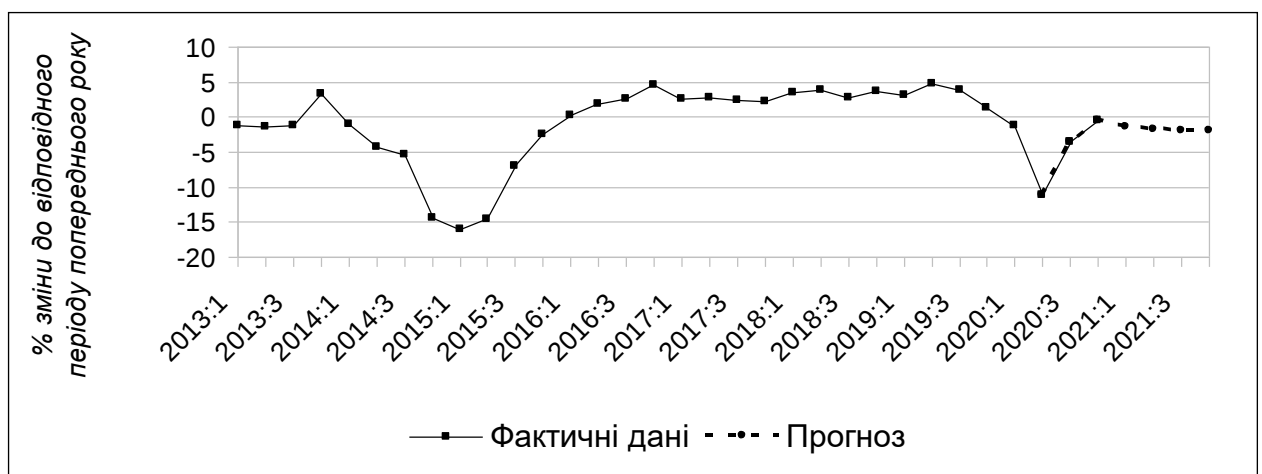

Рис. 4. Динаміка ВВП України у 2013-2021 рр.

Джерело: Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>) та розрахунки відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку Інституту.

Висновки

З боку компонентів співпадаючого інтегрального індикатора промисловості, будівництва і роздрібного товарообороту економіка України отримує сигнали щодо можливості сповільнення темпів падіння ВВП.

З боку випереджувального інтегрального індикатора на темпи ВВП негативно впливають: падіння обсягів сільського господарства, зменшення відпрацьованого робочого часу працівників, індексу ділових очікувань, обсягів кредитування, падіння валового нагромадження основного капіталу за компонентом машини та обладнання, а також зростання світової ціни на російський газ і знецінення гривні. Водночас такі компоненти випереджувального інтегрального індикатора, а саме: зростання обсягів вантажних перевезень та зростання світової ціни на пшеницю протидіють темпам спаду.

Зафіксована тенденція до зростання цін на російський газ з кінця 2020 р. та на початку 2021 р. у разі її продовження посилить внесок цього компонента у наступному прогнозі випереджувального інтегрального індикатора, а отже, і негативний вплив останнього на результативний показник. Але найбільший гальмівний вплив на відновлення економічного зростання чинитиме подальше падіння ВНОК (машини та обладнання) та обсягів кредитування.

Загалом, згідно із прогнозними розрахунками, проведеними з використанням інструмента композитних інтегральних індикаторів, темп спаду ВВП України у I кв. 2021 р. очікується на рівні 1,9%. Динаміка ВВП за підсумками року залежатиме від епідеміологічних процесів та розвитку макроекономічної ситуації в Україні, спричиненої наслідками нових хвиль пандемії COVID-19.